

Shromáždění z pohledu některých teorií sociologie práva

Martin Škop*, Roman Vaněk**

ÚVOD

V tomto textu ukážeme, jakou roli mohou hrát masová média¹ při konstrukci sociální deviace. Vzájemný vztah práva, prostředků masové komunikace a pocho-pitelně i deviace je jednou z oblastí, kde se sociologie práva setkává s mediální vědou, aby společně odhalily některé procesy, které jsou s právem a právní vědou těsně spojeny. Jako ilustraci tohoto vztahu použijeme aplikaci některých vybraných teorií sociologie práva a mediálních konceptů na příkladu, kterým jsou shromáždění, a to konkrétně události, protesty, spojené s výročním zasedáním Mezinárodního Měnového fondu a Světové banky v září roku 2000 v Praze. Jedná se o události, které v některých svých částech nesou znaky pouličních nepokojů, které jsou zaměřeny na destrukci majetku či přímo na fyzické střety. Ja-

ko hraniční případ tak umožňují poukázat na křiklavé dopady, které předvídají zvolené teoretické koncepty. Teorie, které byly vybrány pro tuto aplikaci byly zvoleny pouze s důrazem na zkoumaný předmět. V práci nebude zahrnuta veškerá literatura zabývající se konstrukcí deviace, nicméně předkládaný extrakt je veden snahou o základní přehled nejdůležitějších pramenů, zmiňovaných v rozsáhlé knihovně mediální konstrukce deviace. Nejsou tedy vyčerpávající a reprezentativní. Pouze nabízí jeden z mnoha relevantních příspěvků pro diskusi, jakou roli v procesu realizace práva sehrávají média.

Teorie, jejichž poznatky jsou aplikovány na zvolený příklad, tato práce čerpá především z knih Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna, Herberta S. Beckera a Stanley Cohena, tedy autorů, kteří jsou považováni za výborné zástupce moderní sociologie, jejichž

* Mgr. Martin Škop, Ph.D., Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

** JUDr. Roman Vaněk, Ph.D., Katedra právní teorie Právnické fakulty Masarykovy univerzity, Brno

¹ Dále se v textu dopouštíme jisté simplifikace, kdy pojmem média (dále užívaným) jsou míněna výhradně masová média.

přesah do sociologie práva nelze pominout. Využitím těchto teorií v praxi se pokusíme zodpovědět otázku, zda při zpravodajském pokrytí uvedených událostí média použila mechanismy sloužící ke konstruování deviantního obrazu.

Shromáždění jsou jedním ze způsobů realizace práva, který je pro média velmi vítaným objektem. Někdy totiž v jejich souvislosti dochází k porušování práva, které je velmi vhodné pro objektivitu fotoaparátů a kamer. Shromáždění jsou dynamická, akční a nezaberou mnoho času. Jejich průběh je předem známý stejně jako předvídatelný. Našemu zájmu se budou těšit taková shromáždění, která jsou zaměřena proti dosavadnímu politickému a společenskému systému, avšak nikoli v tom smyslu, že by usilovala o násilný převrat a nastolení nového systému, ale spíše plní informační roli vůči společnosti. Upozorňují na chyby, kterými se podle jejich účastníků a svolavatelů stávající řád a společnost vyznačuje.

Jak naznačuje výběr autorů, kteří budou našimi průvodci pro pozorování vztahu médií a působení práva v rámci společnosti, budeme se při výkladu opírat o tyto základní texty: knihu „Sociální konstrukce reality“ od autorů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna². Zde se pokusíme najít klíč k odpovědi na otázku pátrající po statu quo a snaze médií udržet zdání státu quo proti zdánlivé snaze demonstrantů tento stav nahradit; práci S. Howarda S. Beckera „Outsiders: Studies In the Sociology of Deviance“³. Předmětem našeho zájmu bude část zabývající se tzv. „zprostředkovateli morálky“ (moral entrepreneurs). Poslední pilíř vytvoří dílo Stanley Cohena „Folk Devils and Moral Panics“⁴. Z něj si vybereme část pojednávající o „morálních panikách“.

ÚČASTNÍCI SHROMÁŽDĚNÍ JAKO OBJEKTY TERAPIE A POTLAČENÍ

Aplikací části teorie Bergera a Luckmanna na mediálně zpracované události spojené s pražským zasedáním finančních institucí se pokusíme zjistit, zda se média podílela na udržování statu quo, tedy na zachování stávajícího stavu bez zjevných tendencí ke změně. V tom nám poslouží dva mechanismy, přes které tuto činnost vyložíme. Pokusíme se odhalit, zda média uvádějí (a v naší ilustraci uváděla) do chodu pojmové aparáty „terapie“ a „potlačení“. Vzhledem k tomu, že společnosti lze přiřknout tendenci k udržování stávajícího řádu a pořádku, je možno konstatovat, že média se podílejí primárně na zachování takového řádu

(pokud nenastanou další skutečnosti, které převáží takovou systémotvornou tendenci) a podporují stávající pořádek. Ten je reprezentován zejména státním aparátem a média potvrzují jeho roli ve společnosti. Díky užití systematického aparátu vytvořeného v rámci teorie sociální konstrukce reality budeme schopni ověřit, zda se média opravdu přidávají na stranu establishmentu, tedy proti účastníkům námi sledovaných shromáždění a prostřednictvím jakých mechanismů je možné demonstranty vylučovat a zároveň integrovat do společnosti.

Symbolický svět je, podle Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna sociální konstrukt, který vzniká při procesu subjektivního uvažování. Svět, či lépe, spolu s Bergerem a Luckmannem, sociální řád, má-li být považován za smysluplný celek, musí být legitimizován – musí být shodný se symbolickým světem. Nezbytnost legitimizačního řádu se však projeví teprve ve chvíli, kdy vyvstane nějaký problém, nějaká dysfunkce, nebo deviace. Prvek směřující proti pořádku nebo řádu je tak tím, co je potřeba napravit a vytlačení čehož se řád re-konstituuje. Pokud se deviace neobjeví, je pro symbolický svět nejlepším důkazem správnosti jeho bezchybné fungování. Pojmový aparát sloužící k udržování symbolického světa funguje dvěma způsoby. Berger a Luckmann tyto způsoby nazývají „terapie“ a „potlačení“.⁵

Terapie „znamená využití pojmového aparátu k tomu, aby se zajistilo, že skuteční či potenciální devianti zůstanou v rámci institucionalizovaných definic reality“.⁶ Takovýto legitimizační aparát je aplikován na jednotlivé případy porušení řádu, aby bylo zaručeno, že obyvatelé daného symbolického světa jej neopustí. Pro zasazení do oficiálního symbolického světa musí „terapie“ vytvořit pojmový aparát, aby v jeho rámci deviace vysvětlila a ochránila ohrožovanou realitu. Deviace proti své původní podstatě vlastně potvrzuje dosavadní řád tím, že se podílí na jeho vymezení, na jeho definici. Deviace je popsána takovým způsobem, aby vyplnila mezery v existujícím systému a osvědčila jeho bezchybné fungování. Podle Bergera a Luckmanna je „k tomu zapotřebí soubor vědění, který obsahuje teorii deviace, diagnostický aparát a pojmový systém pro léčbu duší“.⁷ Kolem určité deviace se vytvoří celá věda, která deviace definuje, a která společnost deviace expertně zbavuje. To je v rámci této teorie důvodem existence psychiatrie, kriminologie (která se snaží předcházet trestné činnosti) nebo lékařství, které nemoci léčí, ale také jim předchází.

Pojmový aparát obepínající deviaci nebo určité jednání proti pravidlům, delikt, je vytvořen odborníky

² BERGER, P. L. – LUCKMANN, T. 1999. Sociální konstrukce reality. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.

³ BECKER, H. S. 1966. Outsiders – Studies In The Sociology of Deviance. New York: The Free Press.

⁴ COHEN, S. 1980. Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers. New York: St. Martin's Press, Inc.

⁵ BERGER, P. L. – LUCKMANN, T. 1999. Sociální konstrukce reality. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury. Str. 112.

⁶ Tamtéž. Str. 112.

⁷ Tamtéž. Str. 113.

(experty), kteří se deviací zabývají. Je přijat a internalizován jedincem vykazujícím odchylku od „zdravé“ oficiální společnosti. Infikovaný jedinec, který jej internalizuje je, de facto, již začleněn do léčebného procesu. Svou odchylku začne sledovat prizmatem oficiální doktríny a svou diagnózu přijme jako „subjektivně reálnou“.⁸ Propracovanost pojmového aparátu pak má zaručit úspěšnost „léčby“ a návrat kacířského jedince zpět do lůna oficiální společnosti. „Terapii“ lze také na rozdíl od potlačení chápat jako dlouhodobý proces, který nevyvstává s jednou kauzou, ale spíše s větším seriálem podobně interpretovaných událostí. Drobnější odchylky jsou pak automaticky kategorizovány v souladu se stávajícím řádem.

„Terapie“ drží deviantní jedince uvnitř symbolického světa, zatímco „potlačení“ využívá pojmový aparát k „vyhlazení všeho, co stojí mimo tento symbolický svět“.⁹ „Potlačení“ popírá vše, co se nehodí k legitimizaci symbolického světa, vše co tuto legitimizaci narušuje. V knize Sociální konstrukce reality se setkáme se dvěma postupy „potlačení“. Podle prvního způsobu může být deviantnímu jevu přisouzen negativní ontologický status. Vše co se nehodí do oficiálních definic reality je označeno jako nízké, nehodné, špatné atp. Díky tomuto označení mají deviantní jedinci či skupiny, oslabený kognitivní status a nejsou bráni vážně.

Druhý způsob užití „potlačení“ spočívá ve vysvětlení všech deviantních definic reality z pohledu pojmů náležejících do vlastního oficiálního symbolického světa. Nejen, že je deviantnímu jednání přisouzen negativní status, navíc je podrobně rozebíráno a zkoumáno. Deviantní jednání je tím zahrnuto do oficiálního symbolického světa, přeloženo do oficiálních pojmů a výsledně s konečnou platností – zlikvidováno. Ten, kdo popírá oficiální svět se dostane do pozice, kdy je označen za toho, kdo neví co mluví.¹⁰ Smyslu jeho vět jsme schopni se dobrat teprve poté, co je porovnáme s pojmy oficiálního světa. Světa, který se domnělý deviant pokouší negovat.

Při interakci médií a policejního aparátu se zdá, že jejich vzájemné vztahy fungují cyklicky. Policejní aparát ovlivňuje činnost médií. Média však nejsou jen pasivními příjemci sdělení, ale s informací pracují. Aplikací terapie a potlačení jsou však z diskuze vyloučeni samotní aktéři. Jako věrohodní tak nejsou přijímáni demonstranti. Tato selekce vede ke strnulosti cyklu média – policie. Jejich vzájemné působení je značně institucionalizované. Mezi nimi platí ne-právní pravidla, která regulují a ustavují, jak se o určitých událos-

tech bude informovat, jak budou vypadat. Negativní stránkou tohoto stavu je pomalost v situaci, kdy jeden z aktérů (policie, média) začne být disfunkční.

Události spojené s protesty proti pražskému zasedání MMF a SB v roce 2000 ukazují, jak policie, resp. média, od prvních okamžiků protestních akcí¹¹ přisuzovala „aktivistům“ negativní ontologický status. Ve sděleních přítomných v mnoha médiích lze vystopovat tendenci charakterizovat účastníky shromáždění jako jedince, jejichž jedinou snahou je narušovat pořádek. Rétorika policejních institucí plyně přeshla z jejich tiskového oddělení na stránky novin a zpravodajských pořadů elektronických médií. Tento přechod můžeme označit jako začátek procesu, jehož cílem bylo legitimizovat jakýkoliv zásah policie vůči účastníkům shromáždění, bez ohledu na jejich protiprávní jednání. Právo, jako institucionalizovaný systém se střetává s jinými normativními systémy, tedy s jinými systémy pravidel, které regulují vztah složek státu a jejich okolí.

Tímto způsobem lze interpretovat některá slovní spojení, která se vyskytla v televizním zpravodajství. „Centrum Prahy ohrožují protesty“ – „zatím bez vážných incidentů“ – „Policie nemusela zasahovat“.¹² To, že mezi těmito slovy nalézáme „ohrožovat“, „incidenty“ nebo „policejní zásah“ patrně nasvědčuje tomu, že média již předem počítala s násilnými střety k jejichž předcházení a likvidaci následků je určená policejní síla. Informace v médiích o demonstracích vždy končily ujištěním, že zatím nedošlo k násilnostem nebo ke škodám na majetku.

Policejní expert si, podle médií, dovede poradit i s násilnými shromážděními a s „rozběsněným davem“.¹³ Plně podlehnutí médií terapeutické moci represivního aparátu dokládá také převzetí jeho slovníku – v souvislosti s demonstracemi se začíná hovořit o povolování.¹⁴ Tím je uváděno v existenci slovo, či pojem, označující jiný systém legalizace shromáždění. Zákon č. 83/1990 Sb., o právu shromažďovacím ve znění pozdějších právních předpisů je založen nikoli na povolovacím, ale na ohlašovacím principu. Shromáždění není povolováno, ale může být zakázáno či již probíhající shromáždění rozpuštěno.

Tento přesun na strategické pozice policie je patrný i z ignorace jakéhokoliv jiného expertního orgánu. Jiný orgán by totiž mohl zpochybnit expertnost policistů a tím celého symbolického řádu. Mechanismus „potlačení“ postupně nahradil mechanismus „terapie“. Přechod mezi nimi můžeme sledovat ve chvíli, kdy se začalo hovořit o tom, kdo účastníky

⁸ Tamtéž. Str. 114.

⁹ Tamtéž. Str. 114.

¹⁰ Tamtéž. Str. 115.

¹¹ Nutno dodat, že s tím začalo dlouho před očekávanými protestními akcemi.

¹² Televizní noviny, Nova, 24. září 2000.

¹³ Lidové noviny, 29. září 2000, v článku Oslava Grosse je nesmysl.

¹⁴ Události, ČT1, 20. září 2000 – Zde žurnalista hovoří o demonstracích jako o nepovolených.

námi zmiňovaných shromáždění platí a začalo se zdůrazňovat, že za nimi jsou jistě nejrůznější země, které mají zájem na naší destabilizaci.¹⁵

Aplikací teoretických podkladů Petera L. Bergera a Thomase Luckmanna na praktický případ jsme odhalili nejen to, že média v předmětných událostech používala výše uvedené pojmové aparáty k ochraně dominantního řádu, ale také to, že uskutečňovaná teorie plně nezapadá do matrice reality. Je evidentní, že procesy terapie a potlačení nelze od sebe oddělovat tak striktně jak plyne z práce jejich autorů. Zvlášť princip přisuzování negativního ontologického statusu je, přesto, že je přiřazován k postupům potlačení, pro terapii nepostradatelný. Proto je nutné pracovat s procesy ochrany společenského řádu jako s navzájem se prolínajícími. Nesmíme ovšem zapomenout, že předkládaná teorie je již od počátku koncipována s velkou mírou obecnosti a tedy nemůže obsáhnout a vysvětlit všechny nuance skutečnosti.

Procesy „terapie“ a „potlačení“ dále potřebují pro svou činnost konatele – někoho, kdo stanoví normy a někoho, kdo je bude aplikovat v praxi a zajišťovat jejich účinnost. Bez těchto jedinců, nebo skupin, by totiž přítomnost norem byla, zbytečná. Howard S. Becker tyto jedince nazývá „morálními zprostředkovateli“ (moral entrepreneurs).

ROLE MORÁLNÍCH ZPROSTŘEDKOVATELŮ PŘI MEDIÁLNÍ REPREZENTACI SHROMÁŽDĚNÍ

Howard S. Becker pracuje s deviací jako s jednáním, které vede k porušení obecně sdílené normy. To Beckerovi umožňuje pracovat s deviací jako „společensky vytvořenou“.¹⁶ Přiklání se tak teoriím a jejich autorům, kteří deviaci charakterizují spíše ne jako vlastnost osoby nebo jednání, ale spíše jako důsledek aplikace norem a sankcí na strůjce tohoto jednání.¹⁷ Deviaci je nutno přijímat nejen jako prosté porušení norem, ale jako jednání porušující normy, které již v sobě zahrnuje reakce ostatních lidí.¹⁸ Deviace není inherentní vlastnost jednání, ale záleží na reakci ostatních lidí. Je složena jednak ze samotného porušení společenské normy, ale druhak také z reakcí okolí, tedy zda okolí vnímá určitý jev jako deviantní. Tato druhá složka v tomto případě silně dominuje.

Společnost však není tvořena jednou homogenní skupinou. Spíše jde o konglomerát nejrůznějších

podskupin mezi kterými existují často propastné „normativní“ rozdíly.¹⁹ V rámci celé společnosti tento rys může vystupovat i v té podobě, že některé skupiny normy tvoří (významně se na tvorbě podílejí) a některé jsou pouze těmi skupinami, vůči kterým jsou uplatňovány.

Normativní síla skupiny podle Beckera umožňuje to, že „lidé vždy vynucují svá pravidla vůči jiným, činíce tak více či méně proti jejich vůli a bez jejich souhlasu.“²⁰ Míra této schopnosti dává některým skupinám sílu normy nejen tvořit, ale také je vynucovat. Jejich síla je tak velká (ať již díky jejich bohatství nebo fyzické síle), že společnost uplatňuje jejich normativní struktury přesto, že žádná norma nemá ve společnosti univerzální oporu. Pravidla jsou podle Beckera objektem konfliktu a jejich tvorba a udržování je součástí politického procesu ve společnosti. Tyto závěry se pochopitelně týkají i právních norem s tím dovětkem, že příklon k určité sociální definici deviance se projevuje v procesu normotvorby, ale i v procesu aplikace.

Becker soudí, že normy jsou produktem něčích „iniciativ“ (enterprise). V souladu výše s naznačenou dvojí podstatou normy musí být někdo, kdo vyvolá legislativní proces, a poté někdo, kdo bude normu skutečně uskutečňovat. Jedince nebo skupiny, kteří projevují takovou iniciativu, nazývá „zprostředkovatelé morálky“ (moral entrepreneurs). V této kategorii můžeme spolu s Beckerem rozlišit dvě podskupiny – „tvůrce pravidel“ (rule creators) a „vynucovatele pravidel“ (rule enforcers).

„Tvůrci pravidel“ (rule creators) jsou ti, kteří mají na obsahu normy zájem. Stávající pořádek je podle nich nedostatečný a jediná možná cesta k nápravě vede právě skrze přijetí jimi předkládaných norem.²¹ Pohnutky tvůrců k „nápravě světa“ však nemusí být nutně zistné. Mnozí z nich jsou vedeni snahou pomáhat skupinám s takzvaným nižším statusem. Chtějí přiblížit vyšším vrstvám ve společnosti potřeby nižších. Tito, jak píše Becker, „křižáci morálky“ (moral crusaders), se však většinou rekrutují z vyšších vrstev a jejich snaha se ne vždy u těch nižších setkává s pochopením. Představy o nejlepší formě pomoci totiž v těchto dvou vrstvách nemusí být nutně shodné.

Přes schopnost dát podnět ke tvorbě normy však „tvůrce pravidel“ nesmíme ztotožnit se skutečnými „výrobci“ norem. Tím jsou míněni nikoli ti, kteří jsou oprávněni vydávat např. právní normy, ale spíše sku-

¹⁵ Televizní noviny, Nova, 29. září 2000.

¹⁶ BECKER, H. S. 1966. *Outsiders – Studies In The Sociology of Deviance*. New York: The Free Press. Str. 8.

¹⁷ Tamtéž. Str. 9.

¹⁸ Tamtéž. Str. 14.

¹⁹ Tamtéž. Str. 15.

²⁰ Tamtéž. Str. 17. „[...] people always forcing their rules on others, applying them more or less against the will and without the consent of those others.“ Překlad aut.

²¹ Viz BECKER, H.S. 1966. *Outsiders – Studies In The Sociology of Deviance*. New York: The Free Press. Str. 148.

teční autoři. Faktická tvorba pravidel je přenechána odborníkům – většinou právníkům a podle mínění Beckera stále častěji i psychiatrům. Výsledkem přenechání však může být výsledek míjející se se záměrem tvůrců pravidel (rule creators). Právníci nebo jiní experti totiž ve výsledku odrazí i své vlastní zájmy a zejména své vlastní přístupy vůbec ke konstrukci textu, které se shodují s jejich sociální pozicí, což může vést k nepředvídaným a nechtěným výsledkům.²²

Z toho, že proces tvorby finální podoby pravidla je postoupen nepramení jen nepředvídaný výsledek normy, ale také moc expertů. Této odvozené moci se jim dostává ne díky jejich pozici ve společnosti či jejich politické či ekonomické síle, ale jen díky jejich expertnosti, kterou „křížáci morálky“ (moral crusaders) musí nutně využít při svém tažení. Z našeho pohledu je však ve výsledku těžké rozlišit odborníky od „tvůrců pravidel“.

Pod „tvůrcem pravidel“²³ si nepředstavujeme jen zákonodárce. Takový jedinec (nebo skupiny jedinců) se může projevit při tvorbě společenského úzu, nebo při konstrukci normy určující, jak určitou událost interpretovat. Výsledek práce „tvůrců“ je při vnímání shromáždění patrný z přístupu k demonstracím jako nepovoleným nebo k výzvám, aby policie používala na „hrubý pytel hrubou záplatu“, které se objevily v případě námi zvolené ilustrace. Podotýkám, že tyto výzvy byly učiněny již dlouho před plánovaným shromážděním a pouze stanovily zásadu, podle níž se měly nadcházející události interpretovat.

Paradoxně se činnost „tvůrců pravidel“²⁴ nejsilněji ukázala až po vlně protestů. Ve společnosti se začalo hovořit o změně hned několika zákonů. „Tvůrci“ – v tomto případě ministr vnitra²⁵ a stínový ministr vnitra ODS²⁶ – vyrukoval s tvrzením, že policie musí mít možnost používat gumové projektily, nebo že demonstranti si nesmí zahalovat tvář. Nestrnulost této normotvorné diskuse dokládá i pozdější vstup expertů do ní. Ti začali na odborné úrovni disputaci o nebezpečnosti projektilů pro lidský život. Začaly se ozývat hlasy odborníků z Izraele.²⁷ Do expertní debaty se však vmísili např. odborníci z Rady vlády ČR pro lidská práva nebo přímo „policejní experti“.²⁸ Spojení této diskuse s hlavním tématem shromáždění doklá-

dá fakt, že po odeznění samotných událostí již toto téma nebylo mediálně reflektováno. Tedy až na výjimku, kterou tvořila mediální příprava na protesty proti pražskému zasedání NATO v roce 2002.

Druhou skupinou vydělující se v rámci „zprostředkovatelů morálky“ jsou, jak je naznačeno výše, „vynucovatelé pravidel“²⁹ (rule enforcers). Totiž teprve vznikem aplikačního orgánu se snaha tvůrců norem institucionalizuje. Důsledkem této institucionalizace je i to, že „vynucovatel pravidel“ (rule enforcer) (např. policista) normu neprosazuje z nějakého vnitřního zápalu, ale pouze proto, že je to jeho profese.³⁰ Důvodem jeho jednání není nic vyššího, nějaký princip, ale v drtivé většině případů pouze existence normy – vynucovat pravidlo je jeho zaměstnáním.

V rámci uplatňování (vynucování) práva musí „vynucovatel pravidel“ čelit dvěma protichůdným tendencím – musí stále ostatním demonstrovat přítomnost problému (a tím legitimovat svou pozici) a musí vykazovat, že vůči tomuto problému vystupuje dostatečně razantně, a tedy jej účinně potírá. Snad toto byl důvod, proč dlouho před plánovanými demonstracemi se v diskusi o státních zakázkách hovořilo o potřebě zbraní právě především pro pražské policisty. Důvodem byly plánované zářijové demonstrace v roce 2000. Povšimněme si, prosím, že pistole jsou při demonstracích nejméně používanou a krajní zbraní. To vyplývá nejen ze samotného zákona č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky ve znění pozdějších právních předpisů, ale také z obvyklých policejních postupů. Nejlepším postupem k dosažení cílů „vynucovatelů norem“ je nikoliv neústupně prosazovat normy, ale přinutit lidi respektovat je. Deviantem se člověk může stát nejen tak, že poruší normu, ale také tak, že neprokáže k „vynucovatelům pravidel“ dostatečný respekt.

Na příkladu protestů proti MMF a SB v Praze již lze lépe než činnost „tvůrců norem“ spatřit práci „vynucovatelů pravidel“, včetně snahy získat jakýmkoli způsobem respekt ne vůči normám, ale vůči sobě. Legitimita postupu „vynucovatelů pravidel“ dokládají i média, která policisty spojují se slovem „bránit“. Policisté tak bránili pořádek, zatímco „protestující ničili“.³¹

²² Tamtéž. Str. 152.

²³ Tvůrce pravidel může v tomto konkrétním případě představovat ministr vnitra nebo policejní prezident.

²⁴ Tvůrci pravidel v průběhu pražských událostí byli představováni jedinci, kteří měli poměrně jednoduchý přístup do médií a společnost je považovala za morální autoritu – např. ministr vnitra, policejní experti, zmocněnec Rady vlády ČR pro lidská práva, atp.

²⁵ V té době Stanislav Gross.

²⁶ V té době Ivan Langr.

²⁷ Citován byl často Arnon Regular – izraelský novinář. Viz. LN, 2. října 2000. Izrael byl považován za stát s bohatými zkušenostmi s používáním těchto zbraní.

²⁸ i-dnes, 2. října 2000.

²⁹ K této skupině bývají řazeni nejčastěji policisté, případně další lidé, jejich povoláním je dohlížet na dodržování zákonů.

³⁰ Viz BECKER, H.S. 1966. Outsiders – Studies In The Sociology of Deviance. New York: The Free Press. Str. 156.

³¹ Lidové noviny, 27. září 2000. Str. 1, článek „Prahu zachvátilo násilí“.

Pravidla byla v tuto chvíli daná a žádná společenská poptávka nepožadovala jejich změnu. Pro masová média je v rámci zpravodajství výhodnější ukázat akci – tvorba norem je dlouhodobý proces, zatímco efektní záběry zásahu speciálních policejních jednotek lépe naplní představy zpravodajců. „Vynucovatelé pravidel“, v tomto případě příslušníci Policie ČR, v průběhu demonstrací nejrozumnějším způsobem vynucovali svůj pohled na pořádek. Tato snaha byla zřejmě motivována záměrem zjednat si respekt. Vynucování respektu, které Becker popisuje, ale nepovažuje za příliš důležité, může vést až k situaci, ke které došlo v Praze, totiž situaci, kdy „vynucovatel pravidel“ selektuje mezi normami, které budou v daném okamžiku respektovány a které ne. Jeho volba je pak jednoznačně vedena snahou sjednat si autoritu.

ZPRACOVÁNÍ PROTESTŮ DO PODOBY MORÁLNÍ PANIKY

Demonstrace proti MMF a SB v Praze byly rozsáhlé. Hyperbolicky byly přirovnávány k událostem v listopadu 1989, i když je evidentní, že toto srovnání je velmi nepřesné a zavádějící. Hlubší dojem však neza nechaly samotné protesty, ale spíše kampaň, která se v médiích kolem nich strhla. Měla tato kampaň charakter **morální paniky**? Odpověď získáme aplikací výzkumu Stanley Cohena o morálních panikách³² na „Peklo“³³, které pár jedinců rozpoutalo v září roku 2000 v Praze. Cohen ve své práci vychází z poznatků Howarda S. Beckera o symbolickém křížovém tažení (symbolic crusade) a morální iniciativě (moral enterprise).

V moderních společnostech znalosti deviance stále méně pramení z vlastní zkušenosti. Většina lidí je přejímá spíše tzv. z druhé ruky. Za touto druhou rukou si společně s Cohenem představme zejména masová média. Masová média se značnou měrou podílejí na procesu definice a tvarování deviací. Média jsou schopna na vlastní pěst v příjemcích vyvolat zájem, touhu, rozhořčení, nebo zděšení, které se týká deviací.³⁴ V tomto směru se pak média ve společnosti podílejí na distribuci vágních pocitů vážících se k určitému problému. Takto ve společnosti rozprostřený potenciál je pak substrátem vhodným k použití jedinci,

o nichž Becker hovoří jako o „zprostředkovatelích morálky“ (moral entrepreneurs).

Morální paniky lze vymezit jako „relativně spontánní, neinstitucionální, kolektivní jednání, které se objevuje v situacích, kdy dominantní společenský řád neposkytuje jasnou odpověď na otázku jak řešit daný problém.“³⁵ Jaromír Volek ve své stati hovoří o následujících charakteristických znacích morálních panik.³⁶ 1. morální paniky nabývají charakteru kampaně namířené proti médii vymezené skupině či deviantnímu jedinci, 2. příjemci kampaní jsou jedinci, kteří jsou otřesení stávajícím stavem krize ve společnosti a jsou nespokojeni s porušováním statusu quo (jedinci vymezení médii jako terče kampaní vůbec nemusí – a často nemají – na porušení stávajícího stavu podíl, často jsou jen důsledky tohoto porušení), 3. morální standardy se v průběhu morálních panik stávají nejasné, 4. část elit (mediálních nebo politických) se snaží dále vést tyto kampaně, což se snaží racionalizovat potlačováním stavu ohrožení, 5. skutečné příčiny krize zůstávají často nepovšimnuty.

Lze okolnosti pražských protestů³⁷ charakterizovat jako morální paniku? Budeme-li se držet výše naznačených bodů zjistíme, že: 1. sdělení dotýkající se demonstrací byla namířena proti veškerým účastníkům těchto shromáždění. Znakem „aktivistů“ či „antiglobalizátorů“ byla pouze jejich účast či přítomnost v okolí protestů. Pohnutky vedoucí k přítomnosti na shromážděních šly stranou. 2. hovořit o příjemcích kampaně namířené proti „aktivistům“ je obtížné, neboť na toto téma neproběhl relevantní výzkum. 3. otřes morálních standardů, které se stávají nejasnými – postavit se na stranu policie nebo na stranu demonstrantů, když obě skupiny se dopouštěly jednání, které mohlo být vnímáno jako deviantní, tedy porušující společenské normy.³⁸ Nejasné bylo také na čí straně je pravda – na straně MMF a SB nebo na straně skupin proti těmto institucím protestujícím. 4. část elit se snažila udržovat potenciál získaný při těchto událostech a prosadit uzákonění používání gumových projektilů a také povinnosti odřýt tvář při shromáždění. Částečně byly tyto argumenty přeneseny do připravované novely zákona č. 84/1990 Sb., o právu shromažďovacím, která byla publikována ve Sbírce zákonů pod číslem 151/2002 Sb. a zakotvila pod sankcí povinnost odkrýt obličej v případě, že proti shro-

³² Kniha byla poprvé publikována ve Velké Británii v roce 1972. Pro potřeby této práce jsem však mohl vycházet pouze z vydání vydaného v roce 1980 v USA: COHEN, S. 1980. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: St. Martin's Press, Inc.

³³ Reportáž s názvem „Peklo“ v pořadu Na vlastní oči. Nova, 26. září 2000.

³⁴ COHEN, S. 1980. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: St. Martin's Press, Inc. Str. 16.

³⁵ VOLEK, J. 2000. Konstrukce morální paniky a sociální exkluze. *Sociální studia*, 5. Str. 98.

³⁶ Tamtéž. Str. 99.

³⁷ Hysterické útoky médií proti demonstrantům, oslavování Policie ČR, návrhy na diskusi o změně zákonů...

³⁸ Demonstranti se poškozovali cizí majetek, případně útočili na veřejné činitele. Podle některých informací se i policisté dopouštěli jednání, které může splnit nároky na právně sankcionovatelné jednání. Viz *Ekologický právní servis*. 2001. Zpráva o násilí. Brno: Ekologický právní servis.

máždění uskutečňován zákrok. 5. nikdo jasně nesdělil proč k násilnostem došlo. Z této aplikace vyplývá, že mutatis mutandis lze o pražských událostech hovořit jako o „morální panice“. Proto již dále budeme hovořit o naší praktické ukázce jako o druhu „morální paniky“.

Při konstrukci morální paniky vycházel Cohen ze sociálních definicí katastrof. Stejně jako katastrofy i morální paniky mají své fáze, které nejsou identické, ale dosti podobné. V rámci průběhu morálních panik Cohen rozlišuje čtyři fáze: 1. Varování (Warning), 2. Kolize (Impact), 3. Inventura (Inventory), 4. Odezva (Reaction).³⁹

Rozbor těchto fází je těsně spjat s činností médií. Média jsou hlavním motorem morálních panik a hrají při konstrukcích současných morálních panik nezastupitelnou úlohu. Proto rozbor jednotlivých fází průběhu morálních panik rozebereme v další části, která již bude přímo rozebírat mediální konstrukci deviance.

SHROMÁŽDĚNÍ JAKO PŘÍČINA MORÁLNÍ PANIKY

V každé fázi průběhu morální paniky je důležitá účast médií, která určují dominantní rys probíhající fáze. V první fázi „varování“ (Warning) se vynořují obavy z podmínek, ze kterých by eventuálně (ať již skutečně nebo ne) mohlo vzejít jisté nebezpečí. Toto nebezpečí (podle Cohena je **dojem nebezpečí** důležitější než skutečné nebezpečí) musí být médií kódováno ve srozumitelných kódech určujících jasný zdroj nebezpečí. Tento zdroj nebezpečí musí média vytyčit jasně a srozumitelně. Média, která vytvořila vlnu obav již dlouho před demonstracemi, varovala Pražany před setrváváním v místě svého bydliště. Lidé se měli zásobit léky, potravinami atp., pražská část Policie ČR byla již v dubnu urychleně vyzbrojována novými ručními střelnými zbraněmi. Irelevantní v této fázi bylo, kvůli komu se tato opatření měla dělat, zda kvůli zastupcům brettonwoodských institucí (blokovali MHD a část Prahy) nebo jejich odpůrcům (také blokovali část Prahy a dopravu v centru města).

Druhá fáze, „kolize“ (Impact), je vlastním projevem nebezpečí nebo vlastním uskutečněním deviantního jednání. Nebezpečí, na které byla veřejnost upozorněna v první fázi, se projevilo ve své síle. Tuto fá-

zi můžeme v našem příkladu zařadit i časově – šlo o 26. září 2000. Toho dne došlo k rozhodujícím střetům mezi policií a demonstranty, mezi demonstranty a majetkem a mezi policií a na shromáždění nezainteresovanými lidmi.

Na tuto fázi plynule navazuje třetí – „inventura“ (Inventory). Tato fáze je plně v rukou médií. Média informují o řádění gangů, mrtvých, škodách. V této fázi je pouze mediální obraz obrazem kolujícím ve společnosti. V rámci této fáze (velmi důležité), která vlastně následuje po expozici problému lze rozlišit tři „hlediska“ (headings): 1. „Mediální přehánění a zkreslování“ (Exaggeration and Distortion), 2. „predikce“ (Prediction) a 3. „symbolizace“ (Symbolization)⁴⁰. Hořící barikády, dlažební kostky, vodní děla, slzný plyn, zajišťování, brutalita, násilí, zranění, škoda na majetku. Tato slova se nejčastěji vyskytovala při popisech tohoto dne médií. Míra těchto jednání a následků neodpovídala mediálnímu zkreslení, ale nejde o to jaká byla skutečnost. Jde o to, jakou skutečnost z toho udělala média.

Přehánění (exaggeration) spočívá ve zveličování závažnosti jednání (přestupků, příp. trestných činů), rozsahu škod nebo celkového počtu událostí.⁴¹ Důsledkem tohoto přereprezentování (over-representing) tak byla, jak na straně médií tak na straně příjemců sdělení, ztráta významů slov používaných médií. Z tohoto bodu již vedla snadná cesta k tomu, aby veřejnost každý prohršek sledované skupiny vnímala jako incident, každý incident jako poruchu a každou poruchu jako výtržnost.⁴² V Praze v žádném případě nedošlo k takovým škodám, jak by mohlo vyznít z mediálního popisu. To dokazuje i poměrně nízká efektivita Policie ČR, která dovedla velmi málo případů před soud v rámci trestního řízení, a to přese stovky zadržených jedinců.

K těmto důsledkům lze dojít nejen cestou přílišného pokrytí nedůležitých událostí, ale podle Cohena také cestou používání titulků zpráv, které v mnoha případech neodpovídají textu zprávy. Dalšími způsoby jsou používání druhového plurálu (generic plural), např. „antiglobalisté“⁴³, „aktivisté“⁴⁴ atp. a informování o jednom incidentu takovým způsobem, že se zdá, že se odehrály incidenty dva.⁴⁵ Tyto techniky vyžadují hlubší rozbor, který si tato práce však neklade za cíl.

Predikce (prediction), jako další hledisko inventarizační fáze průběhu morální paniky, kdy média před-

³⁹ COHEN, S. 1980. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: St. Martin's Press, Inc. Str. 23.

⁴⁰ Tamtéž. Str. 31. České překlady v závorce pocházejí z VOLEK, J. 2000. *Konstrukce morální paniky a sociální exkluze*. Sociální studia, 5. Str. 107.

⁴¹ Podle COHENA takové přehánění není obecně vlastní ani kriminálním zprávám, ale spíše zprávám o politických protestech atp. – viz. COHEN, S. 1980. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: St. Martin's Press, Inc. Str. 32.

⁴² Tamtéž. Str. 32.

⁴³ Např. „Antiglobalisté se připravují v přístavních docích“ LN, 23. září 2000.

⁴⁴ „Policie pustila do ČR vlak s italskými aktivisty“ LN, 25. září 2000.

⁴⁵ Porovnání mýtů a skutečnosti provádí Cohen v rámci citované publikace na str. 34–38.

povídají horší průběh celé akce funguje na principu tzv. „sebe naplňujícího se proroctví“. Nelze jednoznačně pominout domněnku, že pokud média předpověděla nepokoje, na vytyčené území se stáhly právě takoví jedinci, kteří tyto nepokoje vyhledávají, což vedlo k nepokojům přes jakákoliv přijatá opatření. Predikci lze však narozdíl od Cohena spatřovat již ve fázi varování. Ukázalo se to i na situaci v Praze. Na základě zveličování ze strany Ministerstva vnitra a avizovaných útoků do Prahy přijelo množství lidí, jejichž jediným cílem byly střety s policisty. Cohen málo pracuje s myšlenkou uplatnění predikce již v první fázi, což může být způsobeno malým důrazem na práci médií v prvních stádiích průběhu morální paniky.

Dalším hlediskem je **symbolizace**. V rámci ní můžeme rozlišovat tři stupně. V prvním se určité slovo (antiglobalizátor) stalo symbolem určitého statusu (delikvent, povaleč, profesionální demonstrant). Poté se předmět vlastní určité skupině (v našem případě můžeme pracovat s odporem vůči globalizaci nebo přítomností na místech shromáždění) stal symbolem tohoto slova. Nakonec se předmět stal symbolem statusu a pouhá přítomnost na místech shromáždění začal symbolizovat zločince. Kumulací této činnosti médií se jakékoli slovo vymaní ze svého neutrálního kontextu a může získat negativní konotace.⁴⁶ Symboly začínají být vnímány jako znaky, které dokáží měnit osobnost jedince, který se tak z normální společnosti může osvodit pouhou přítomností na nevhodném místě a stát se nebezpečným deviantem. V této fázi Cohen opomíjí i druhou rovinu symbolizace – v ČR se po uváděných událostech vytvořila jasná symbolika: policista – hrdina schopný nasadit holý život za ochranu našeho bezpečí.

Symbolizace, v působení s dalšími typy zveličování a pokřivení, vytvořila obrazy, které byly ostřejší než realita.⁴⁷ Spolu s tímto pokřivením je nutné zdůraznit, že pokud si média mají vybrat mezi konkurenčními definicemi reality, kdy na jedné straně je definice odpůrců stávajícího pořádku a na druhé subjekty oficiálně působící v procesu sociální kontroly (např. policie), je jejich volba v této nejednoznačné situaci jasně ovlivněna směrem k oficiální instituci. Tato volba vede k potlačení nejednoznačnosti situace a k snazšímu vytvoření jasného mínění ve společnosti.

Poslední (čtvrtou) fázi průběhu morální paniky označuje Cohen jako „odezvu“ (Reaction). Tato etapa začíná reakcí oficiálních míst na projevené morální znepokojení. Nedlouho nato se začínají vynořovat „zprostředkovatelé morálky“. Celý problém nakonec ústí do radikálního řešení, pokud ovšem panika neopadne a celý incident není zpochybněn některou vyšší instancí. Tato morální panika postupně odezněla,

s některými dozvuky, za které můžeme považovat výše zmíněné změny zákona o právu shromažďovacím a následné kroky, které byly spojeny s připravovanými protesty proti pražskému zasedání NATO v roce 2002.

Podle Cohena však nelze morální paniky vnímat jako nějaké racionální a exaktní způsoby jak se z nějakého nebezpečí dá extrahovat přirozená skupina deviantů. Na základě mohutného mediálního působení začínají spíše působit mýty, které danou deviantní skupinu jako přirozené devianty pouze označují, leckdy bez racionálního základu. Média (jako nejdůležitější zdroj nálepkování) v těchto případech vlastní určité „konfekční“ zásoby obrazů, které automaticky nastupují po určitém spouštěcím mechanismu. Jeden určitý obraz tak vyvolá další. Tento proces začíná definovat určité imanentní (často domněle) rysy devianta, které mohou poskytovat základní sadu informací, jak na něj reagovat. Vyvolané obrazy se mohou řadit do modelů a ustálených způsobů zobrazování deviantních skupin. Odtud je již jen krok ke stereotypům.

SPOJENÍ REPRESIVNÍHO STÁTNÍHO APARÁTU A MASOVÝCH MÉDIÍ

Již jsme uvedli, že v moderní společnosti, vzhledem k mohutnému nástupu masových médií a demografickým změnám ve společnosti, je stále více lidí odkázáno na tato média ve svém vztahu k ne-normálním členům společnosti. Jedinec přestal mít s deviantním členem společnosti přímou zkušenost a je odkázán pouze na média. Média představují jeden z dominantních zdrojů (nikoli ovšem jediný), který je člena společnosti schopen informovat o deviaci a vytvářet definice deviace. To, co masová média určí jako deviantní je tak většinou společností jako takové vnímáno. V této části se pokusíme ukázat proč je médii v drtivé většině předkládán oficiální obraz kultury a jakékoli deviantní nebo kriminální subkultury jsou podávány v jejím rámci. Pro námi zvolený případ je nejspíš nejvhodnější pracovat s teoriemi zabývajícími se mediální konstrukcí zločinu (jako speciální deviace) oproti jiným typům deviaci.

Realita předkládaná médii je poněkud zkreslená a svědčí o tom již přereprezentovanost některých typů trestných činů v médiích oproti jejich skutečnému procentuálnímu zastoupení v souhrnu trestné činnosti. Díky tomuto podílu médií na vytváření deviace lze rozlišovat tři typy definic zločinu, které jsou do určité míry závislé na zákonné definici kriminálního jednání: úřední (official), mediální (media) a veřejnou (public)⁴⁸. Každá z těchto definic je sociální konstrukt a tudíž, není přirozená. To, že se Cohen nezabývá zákonnou

⁴⁶ COHEN, S. 1980. *Folk Devils and Moral Panics: The Creation of the Mods and Rockers*. New York: St. Martin's Press, Inc. Str. 40.

⁴⁷ Tamtéž. Str. 43.

⁴⁸ COHEN, S. – YOUNG, J. 1981. *The Manufacture of News*. London: Constable. Str. 29.

definicí postižitelného jednání pramení z toho, že tuto definici pojímá jako čistě teoretickou a neživou. Jejím zájmem jsou definice, které se skutečně uplatňují v praxi. Úřední definice je konstruována v organizacích, které jsou odpovědné za boj proti zločinu: policie, soudy, orgány veřejné správy, atp. Tyto orgány vytvářejí tuto definici pomocí své činnosti a výsledkem je zločin zařazený do přesně vymezených kategorií vyhovujících aparátu zločin potírajícímu.

Mediální definice zločinu odráží selektivitu vyvolanou hodnotou zprávy (newsworthiness). Veřejná definice pak jednoznačně vychází z předešlých dvou definic a je relevantní pro práci bezpečnostních organizací. Policie (jako dominantní instituce zabývající se prací se zločinem) je ovlivňována přáními a především informacemi občanů. Nutnost, nebo spíše potřeba, informovat policii však v člověku vyrostle jen na základě podnětu, který jedinec dekóduje jako nepovolené (nebo zakázané) jednání. Vliv médií je tak v konkrétním případě přetaven do situace, kdy jedinec informuje příslušný orgán činný v trestním řízení. Mediální definice zločinu tak skrze jednání diváka zpětně ovlivňuje úřední definici zločinu.⁴⁹

Z předešlého je patrné, že zpravodajství produkované masovými médii je pouze konstrukt, který je výsledkem složitého procesu. Proces tvorby zpravodajství o trestné činnosti nebo o deviaci, začíná systematickým selektováním událostí a témat, shodně se společensky vytvořenými kategoriemi.⁵⁰ Je ovlivněn třemi proměnnými – byrokratickou strukturou média, strukturou kategorií hodnot zprávy a konstrukcí zprávy (sdělení musí být srozumitelné předpokládanému publiku). Právě třetí proměnná – Stuart Hall ji nazývá „identification and contextualization“ je nejzajímavějším aspektem procesu tvorby sdělení. Zpráva totiž dává smysl jen ve chvíli, kdy se s ní příjemci mohou snadno kulturně a společensky identifikovat. Touto identifikací a zařazením do kontextového rámce se pak zpráva stává pro příjemce srozumitelná.⁵¹

Zprávy a vůbec většina sdělení produkovaných médii, jsou publikem interpretovány na základě presumovaného konsensu ve společnosti. Významný je tento postřeh uvědomíme-li si, že média informují často o skutečnostech (událostech), které jsou mimo přímou zkušenost publika a jsou jediným informačním kanálem schopným nám o těchto událostech podat svědectví. Média nám tak, podle Halla a kol., ukazují, které události jsou důležité a jak je máme interpretovat. Tedy co je relevantní deviace a jak se k ní postavit.

Média nesmíme vnímat jako „základní určova-

tele“ (primary definers) událostí. Jejich role je pouze sekundární. Jejich úkolem je reprodukovat vzorce vytyčené základním určovatelem. Tím je vysoce důvěryhodný zdroj – ve většině případů zpráv o trestných činech a příbuzných deviacích – policejní či právní expert. Role médií (sekundární definovatelé) je ideologická. Při vykreslování reality totiž reprezentují zájmy jen některých společenských skupin a představují je jako zájmy celé společnosti. Ideologie je patrná z faktu, že ti, kteří vládou, vládou také skrze myšlenky.⁵² Skupiny základních určovatelů (primary definers) tak jednají skrze média a snaží se jakoukoli kontroverzní událost opanovat svou interpretací. Jejich snahou je prosadit svou definici situace.⁵³

Vliv základních určovatelů můžeme spařovat také v tom, že každý, kdo chce vedle oficiálního účastníka debaty participovat na řešení nějakého společenského problému, musí přistoupit na „oficiální pravidla hry“. Jinak mu hrozí, že bude vyloučen z debaty a označen jako extremist. Jeho postupy pak bude velice snadné identifikovat jako neracionální. Samozřejmě z pozice základních určovatelů, kteří opanovali celou situaci a skrze jejichž slovník nyní situaci vnímá běžný příjemce sdělení.

Zprávy o zločinu nenechávají prostor pro alternativní definice skutečnosti. Snad proto, jsou sdělení dotýkající se deviantů a zločinců jednoznačně vnímána veřejností jako zdroj „znečištění“ společnosti. Díky této jednoznačnosti také mohou působit jako stigma kterékoli skupiny, která je medializována v termínech zločinu. Podle Halla je pak velice snadné ospravedlnit každou akci směřující proti jedincům nebo skupinám prosazující alternativní definice skutečnosti, je-li počínání těchto alternativních skupin asociováno, přímo či nepřímo, s obrazy kriminality či nezákonnosti.

ZÁVĚR

Nyní přistupme k zodpovězení v úvodu položené otázky. Základní otázku pátrající po skutečnostech, které by nasvědčovaly tomu, že při mediálním popisu pražských manifestací docházelo ke konstrukci obrazu tak, že byly akcentovány charakteristiky protestujících, které jsou společností pocítovány jako deviantní, můžeme odpovědět kladně. Aplikací zvolených teorií jsme mohli vysledovat tendenci médií ličit demonstrující jako devianty. Tuto podjatost mediálního zpravodajství potvrdily výsledky aplikování vybraných teorií. Uvedením jejich poznatků do praxe tak lze

⁴⁹ ROSE, B. 1981. „The selection of crime news by the press“ p. 40 in: *The Manufacture of News* ed. by COHEN, S. and YOUNG, J. LONDON: Constable.

⁵⁰ HALL, S. – CRITCHER, CH. – JEFFERSON, T. – CLARKE, J. – ROBERTS, B. 1981. „The social production of news: Mugging in the Media.“ P 335 in *The Manufacture of News* ed. by COHEN, S. and YOUNG, J. LONDON: Constable.

⁵¹ Tamtéž. Str. 337.

⁵² Tamtéž. Str. 343.

⁵³ V souladu s teorií Bergera a Luckmanna.

potvrdit snahu médií přisoudit „aktivistům“ negativní ontologický status použitím mechanismů vytváření deviace.

LITERATURA:

1. Becker, Howard, S. 1966. *Outsiders – Studies In The Sociology of Deviance*. New York: The Free Press.
2. Berger, Peter L. and Luckmann, Thomas 1999. *Sociální konstrukce reality*. Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury.
3. Cohen, Stanley and Young, Jock 1981. *The Manufacture of News*. London: Constable.
4. Cohen, Stanley 1980. *Folk Devils and Moral Panics*. New York: St. Martin's Press.
5. Ericson, Richard V. and Baranek, Patricia M. and Chan, Janet B.L. 1987. *Visualizing Deviance*. Toronto: University of Toronto Press.
6. Ferrel, Jeff and Websdale, Neil 1999. *Making Trouble: Cultural Constructions of Crime, Deviance and Control*. Aldine De Gruyter.
7. Volek, Jaromír, 2000. „Konstrukce morální paniky a sociální exkluze“. *Sociální studia* 5: 97–113.